

De mensheid maakt deel uit van een immens, expanderend universum

Mary Evelyn Tucker is hoogleraar theologie aan de Universiteit van Bucknell, Pennsylvania; ze doceert daar Aziatische religies en religie en ecologie. In samenwerking met John Grim organiseerde zij een aantal conferenties over wereldgodsdiensten en ecologie aan de Universiteit van Harvard. Samen redigeerden zij de hieruit voortgekomen tiendelige reeks (Harvard University Press). Titels van haar hand zijn: *Wordly Wonder: Religions Enter Their Ecological Phase* (Open Court Press, 2003) en *Moral and Spiritual Cultivation in Japanese Neo-Confucianism* (SUNY, 1989). Ze was co-redacteur van *Worldviews and Ecology* (Orbis, 1994), *Buddhism and Ecology* (Harvard, 1997), *Confucianism and Ecology* (Harvard, 1998), *Hinduism and Ecology* (Harvard, 2000), en *When Worlds Converge* (Open Court, 2002). Mary Evelyn Tucker is lid van het Interfaith Partnership for the Environment at the United Nations Environment Programme (UNEP) en was actief lid van de International Earth Charter Drafting Committee van 1997 tot 2000.

Volgende generaties zullen zich de 20ste eeuw niet herinneren als een periode van politieke conflicten of technische innovatie, maar als een tijdperk waarin de mensheid het aandurfde te denken over het welzijn van de gehele mensheid als een daadwerkelijke mogelijkheid.

Arnold Toynbee

Deze krachtige uitspraak komt van een van 's werelds meest vooraanstaande historici. De voorspelling wordt in het Earth Charter, dat eind 20e eeuw voltooid werd, inderdaad werkelijkheid. Het Earth Charter gaat zelfs een stap verder dan Toynbee: de 20e eeuw zal niet alleen gezien worden als een tijdvak waarin de mensheid de morele verantwoordelijkheid voor de mensheid neemt, maar ook voor de andere soorten en ecosystemen. De verantwoordelijkheid van de mens breidt zich in steeds wijdere, concentrische cirkels uit, van sociale naar ecologische gerechtigheid. Dit vormt de kern van zowel de aspiratie als de beweging van het Earth Charter. De 21e eeuw kan inderdaad de geschiedenis ingaan als het tijdvak waarin de mens de

basis legde voor het welzijn van onze planeet als geheel, uitgaande van het concept van één gemeenschap op aarde. De toekomst van het leven kan afhangen van de mate waarin we dit concept omarmen, want nooit eerder werden we zó uitgedaagd om een wereldwijde, complexe beschaving vorm te geven, die zowel culturele als biologische diversiteit in zich verenigt.

Zo bezien ligt de uitdaging van het Earth Charter vooral in het vaststellen van de visie, de waarden en de ethiek die zullen helpen om deze transformatie naar een wereldwijde beschaving in te gang zetten. Een duurzame toekomst verlangt niet alleen bestuurlijke en wetgevende instanties, hoe belangrijk die ook zijn, maar vooral een krachtige visie op die toekomst. Die visie moet gevoelens van empathie, compassie en opoffering oproepen, een goede toekomst voor generaties na ons indachtig. Voor het eerst in de geschiedenis worden wij geroepen tot een nieuw bewustzijn, een nieuw geweten, meerdere generaties omspannend – en dit gaat de gehele gemeenschap op aarde aan.

Dit is een urgente opdracht, zoals in de Preambule wordt gesteld. De aarde warmt op, het aantal orkanen neemt toe, diersoorten sterven uit, de vervuiling van lucht en water verbreidt zich, we zien steeds vaker oorlogen om het gebruik van hulpbronnen. Dit alles leidt tot verontrusting bij milieudeskundigen en gewone burgers: we stevenen af op een rampzalig einde. De dreigende milieucrisis, op grote schaal en steeds complexer wordend, sluit simpele oplossingen uit. Erger nog: de toenemende betrokkenheid bij de oorlog tegen terrorisme, ontnemt ons het zicht op onze eigen terreur jegens de aarde – de ecosystemen op het land en in de oceanen, en alle vormen van leven die zich daar bevinden. Die blindheid gaat gepaard met een enorme apathie en ontkenning ten opzichte van de problemen waarvoor we ons gesteld zien. Dit geldt in het bijzonder voor bevolkingsgroepen in gemeenschappen met een hoog consumptieniveau.

Mihaly Csikszentmihalyi schrijft in zijn boek *The Evolving Self* (Harper Collins, 1993) over het kritieke punt in onze geschiedenis, binnen de context van de wereldwijde milieucrisis. Hij legt de nadruk op de enorme verantwoordelijkheid van onze soort, die de impuls achter de Preambule van het Earth Charter typeert.

De onschuld (...) behoort tot het verleden. De mens kan er niet zelfgenoegzaam op los blijven knoeien. De menselijke soort heeft te veel macht om zich alleen door instinct te laten leiden. Vogels en lemmingen kunnen weinig schade aanrichten, hooguit aan zichzelf, terwijl wij de matrix van het leven op deze planeet kunnen vernietigen. De ontzagwekkende krachten waar wij op gestuit zijn, eisen een dienovereenkomstige verantwoordelijkheid. Naarmate we ons bewust worden van de drijfveren die aan onze daden ten grondslag liggen, en onze plaats in het evolutionaire systeem duidelijker wordt, moeten we een zinvol, bindend plan opstellen dat ons en alle andere levensvormen beschermt tegen de consequenties van wat wij hebben aangericht. (blz. 18, *Csikszentmihalyi, 1993*)

Dan onderschrijft hij, net als de Preambule, dat het dagend besef van de mens als aardse levensvorm, die deelneemt aan een gemeenschappelijke toekomst, maar één gemeenschappelijke waarde kent, het voortbestaan van leven op aarde:

Dit doel verenigt alle individuele belangen in zich. Slechts als een dergelijke identiteit van de soort uitstijgt boven allerlei individuele identiteiten met betrekking tot religie, natie, familie, persoon, is het denkbaar een gezamenlijke koers uit te zetten die onze toekomst garandeert... (blz. 19)

Het creëren van zo'n identiteit van de soort is zowel de uitdaging voor ieder mens individueel als voor de totale wereldgemeenschap. Zoals in de Preambule geformuleerd: "Om voort te kunnen gaan, dienen wij te erkennen dat wij temidden van een schitterende verscheidenheid aan culturen en levensvormen één menselijke familie vormen en één aardse gemeenschap met een gemeenschappelijk lot." (Preambule, eerste alinea).

De Preambule stelt dat wij onze eigen vernietiging en die van de verscheidenheid van het leven (Preambule, vierde alinea) riskeren, als we die bredere identiteit van vele soorten niet omhelzen. Csikszentmihalyi meent dat als we falen, de toekomst van de evolutie op het spel staat. Hij schrijft:

Dit is de reden waarom het lot van de mens in het komende millennium zo nadrukkelijk afhangt van de soort 'zelf' die wij weten te creëren. De evolutie wordt absoluut niet gegarandeerd. We hebben de kans er deel van uit te maken als we onze plaats weten in dat gigantische krachtenveld dat we natuur noemen. (blz. 25)

Zoals Csikszentmihalyi suggereert, vormt de diepte van ons evoluerende zelf, deel uitmakend van de totale matrix van het leven, een van de cruciale terreinen die wij moeten verkennen. We kunnen er enigszins op vertrouwen dat we ons volgende seizoen in de evolutie vinden, als we "onze plaats binnen dat krachtenveld dat we natuur noemen, begrijpen".

De Preambule van het Earth Charter voor de aarde wijst ons de weg als wereldburgers, afhankelijk van de krachten van de natuur. Het stelt ons voor de verstrengelde code van onszelf als bio-culturele wezens, bestaande uit een mengeling van overerfde biologische en culturele creativiteit, opnieuw te ontdekken. Dit is het imperatief van onze evolutie als soort die behoefte heeft aan een nieuwe 'culturele code' die resoneert met, maar zich onderscheidt van de genetische code van de evolutie zelf. We kunnen onszelf beschouwen als wezens die de complexe, natuurlijke codering met zich meedragen, verwickeld in de ritmes van de natuur. Tegelijkertijd moet onze culturele codering in overeenstemming worden gebracht met de krachten en beperkingen van de natuur. Dit vraagt om nieuwe vormen van onderwijs, religie, politiek en economie ten behoeve van een duurzame toekomst.

Er zijn vele tekenen dat die vormen zich manifesteren en dat wij als mens onze volgende fase ingaan. Wij leren hoe we de evolutie kunnen steunen en deel kunnen hebben aan de eindeloze reeks processen van universele krachten, met behulp van ondersteunende technologie, ecologische economie en politiek, milieuoopvoeding en ethiek. Als wij, door onze superieure macht op aarde, de natuurlijke selectie hebben verdrongen, kunnen we leren weer contact te maken met een evolutionaire bloei. In wat we beschermen, bouwen, eten en koesteren, vinden we de bezielende principes van een universele evolutie, die ook aan onze cultuur ten grondslag liggen en die de mensheid sturen bij het scheppen van gemeenschappen. We zullen partners worden van evolutionaire processen. Dat is waar de Preambule op aanstuurt – de keuze om "een mondiaal partnerschap (te) vormen dat zorg draagt voor de aarde en elkaar" (Preambule, vierde alinea).

Om tot zo'n partnerschap te komen, moeten we gebruikmaken van het veelvormige, evolutionaire karakter van het universum, de aarde en de mens. Dit evolutionaire perspectief biedt een brede context om stevige structuren van waarden en deugden te ontwerpen, zowel voor het individu als voor de gemeenschap. Het evolutionair omvattende wereldbeeld biedt ruimte om een veelheid aan waarden en ethische normen te activeren, die de weg wijzen naar de deelname aan de evolutie. Dit is de brede context die de Preambule aanreikt. "De mensheid is onderdeel van een enorm, zich ontwikkelend universum. De aarde, ons thuis, wordt bezielde door een unieke levensgemeenschap. De natuurkrachten maken het bestaan tot een veeleisend en onzeker avontuur, maar de aarde heeft de omstandigheden geleverd die essentieel zijn voor de ontwikkeling van het leven." (Preambule, tweede alinea). Hiermee bevestigt de Preambule dat de fysieke, chemische en biologische voorwaarden voor leven een kwetsbaar evenwicht kennen om leven te doen ontstaan en te continueren. Onze reactie op een dergelijk ontzagwekkend proces is verantwoordelijkheid voor de instandhouding van dat leven en daarmee een soort te worden die dus bijdraagt aan dit leven.

Het belang van dit evolutionaire perspectief in de Preambule moet benadrukt worden, omdat dit de waterscheiding markeert in onze herziene ethiek binnen zo'n gigantisch stelsel. De implicaties van het verhaal van de evolutie, dat we in ons op beginnen te nemen, zijn veelvoudig. Ze brengen een nieuw besef van *oriëntatie, thuishoren en vitaliteit* met zich mee. We kunnen ons oriënteren in de oneindige tijd en ruimte met behulp van de kennis van universele groei via sterren, sterrenstelsels, planeten en levensvormen. We aanvaarden dat de chemische stoffen in ons lichaam het resultaat zijn van de sterrenformaties. We zijn sterrenstof, opglanzend in menselijke vorm.

Naast dit ruimtelijke besef van plaats ontvangen we een verdiept besef dat we thuishoren in dit universum, op deze aarde. We behoren de aarde toe, afhankelijk als we zijn van de elementen lucht, water en aarde om te overleven. Binnen het universum worden wij herplaatst in de weidse oneindigheid en worden we opnieuw geplaatst in – dus niet los van – de gehele, levende gemeenschap. Dit perspectief geeft ons hernieuwde inspiratie om te zorgen voor en deel te hebben aan de processen op aarde. Ons partnerschap met de evolutie wordt een uitdrukkingswijze van onze intense passie voor alle leven – menselijk en 'meer dan menselijk'.¹ Het is de bestemming van de mens om de toekomstige bloei van het leven aan te moedigen; hij maakt deel uit van wat confucianisten "de transformerende en voedende machten van hemel en aarde noemden".² Het enthousiasme voor het leven zal ons voortstuwen wanneer we ons met deze kosmologische machten verenigen. Met een dergelijke verbondenheid zijn we in staat nieuwe vormen van relaties tussen mens en aarde te creëren, die zich uiten in verschillende terreinen van opvoeding, religie, bestuur, economie, medicijnen, wetten, technologie en ontwerp.

Binnen het kader van de geschiedenis van het universum begint het ons te dagen dat onze gemeenschappelijke grondslag die van de aarde zelf is. Het overleven van soorten en van de planeet zelf is hiervan afhankelijk. Alle vormen van leven moeten zich aanpassen en voor de mens is dat dus helemaal cruciaal. Die aanpassing is eerder cultureel dan biologisch. Een transformatie in visie en waarden uit de het westerse verlichtingsdenken, gericht op radicaal individualisme, moet plaatsmaken voor de mentaliteit van een aardse gemeenschap met een gedeelde toekomst.

Die verandering vraagt om verregaande ethische kaders, die het Charter aanreikt en die in de Preambule worden geschetst. De waarden van de Verlichting: leven, vrijheid en het streven naar geluk worden in de Preambule in een nieuw kader geplaatst, waarbij niet langer de individuele mens en zijn eigendomsrecht worden gediend, maar de veel grotere gemeenschap van onze aarde. De Preambule geeft de richting aan van antropocentrische waarden naar meer op biologische geënte waarden.

Zo wordt de benaming 'leven' als een belangrijke waarde benoemd; de Preambule gebruikt het woord om alle vormen van

leven mee aan te duiden – andere soorten en ecosystemen, mensen op afstand en toekomstige generaties. Tot op heden hebben we, zoals Thomas Berry heeft geobserveerd, binnen de menselijke gemeenschap ethische regels vastgelegd aangaande de problemen rond moord, zelfmoord en zelfs genocide; biocide, ecocide en geocide vallen hier buiten. Dit is wat de Preambule ons aanreikt: een kort, ethisch antwoord om mogelijke geocide af te wenden. Onze visie, waarin de natuur een hulpbron voor de mens is, wordt bijgesteld zodat we de natuur zelf als bron van leven beschouwen. Kortom, de Preambule verandert ons idee van de aarde als grondstofleverancier in een beeld van een 'gemeenschap van leven'.

'Vrijheid' wordt in de Preambule niet opgevat als een kwestie van individuele rechten, maar met inachtneming van menselijke verantwoordelijkheid voor het grote geheel. De volkeren op aarde worden aangespoord hun "verantwoordelijkheid jegens elkaar, jegens de grotere levensgemeenschap en jegens de toekomstige generaties uit te spreken" (Preambule, eerste alinea). Zo worden we uitgenodigd het idee van persoonlijke vrijheid in te ruilen voor zorg voor het al. Van radicaal individualisme zijn we op weg naar affiniteit met alle vormen van leven. De Preambule benadrukt dit in een oproep voor 'universele verantwoordelijkheid' die zich uitstrekt van plaatselijke kwesties tot wereldwijde zorgen.

Wat betreft de *Pursuit of Happiness* verwijst de Preambule ons van het individueel vergaren en consumeren naar het bijdragen aan het veranderen van de menselijke relatie met de wereld. Hij onderstreept de gedachte dat "na voorziening in de eerste levensbehoeften het bij de ontwikkeling van de mens in de eerste plaats gaat om meer te zijn, niet om meer te hebben" (Preambule, vierde alinea). De Preambule zet ons aan het persoonlijke bezit te vervangen door het publiek beheer over land en water voor de generaties die na ons komen. De Preambule stelt: "Bescherming van de levenskracht, verscheidenheid en schoonheid van de aarde is een heilige plicht" (Preambule, tweede alinea).

Een dergelijk complex kader dat voorbij de waarden van de Verlichting reikt, verschaft de mensheid inzicht in met elkaar samenhangende problemen en de in elkaar grijpende oplossingen. Dit is waarop de Preambule mikt: het schetsen van een eenvoudige, uitvoerbare blauwdruk voor een duurzame wereld. Hij besteedt speciaal aandacht aan die kwesties aangaande milieu, gerechtigheid, en vrede, die de kern vormen van de problemen waar we voor staan. Tegen het complexe decor van de evolutie wordt het hoofdbestanddeel van het Earth Charter gevormd door een samenhangend pakket aan ethische en praktische benaderingen van die problemen. Het gaat in op de soms tegenstrijdige belangen van milieu en ontwikkeling.

Het Earth Charter stelt dat toekomstig leven ondenkbaar is zonder ecologische integriteit. Leven en economische groei zijn afhankelijk van de gezondheid van de biosfeer. Daarmee zijn

behoud van ecosystemen en diversiteit, en daarnaast het zorgvuldige gebruik van bronnen die ooit uitgeput raken en het exploreren van duurzame bronnen, essentieel.

Om dit effectief te doen zijn sociale en economische rechtvaardigheid en autorisatie onmisbaar. De steeds bredere kloof tussen arm en rijk in ontwikkelde en ontwikkelingslanden geeft aanleiding tot sociale onrust en kan een bron voor wrok en terrorisme worden. Het oplossen van die tegenstellingen is uiterst belangrijk. Armoede en milieukwesties zijn in dit kader nauw met elkaar verbonden. De uitdaging ligt in het stimuleren van economische groei om de levensstandaard te verbeteren, zonder het milieu onherstelbaar te beschadigen.

Een derde hoofdpunt in het Earth Charter stelt democratie, geweldloosheid en vrede centraal. Het creëren van een gezond milieu en rechtvaardige gemeenschappen is vrijwel ondenkbaar zonder democratische en wettelijke grondbeginselen die participatie en transparantie aanmoedigen. Het verlangen van miljoenen mensen om te leven in een democratisch land, waar de mensenrechten niet worden geschonden, zien we over de hele wereld. Sterker nog: het wordt steeds duidelijker dat vrede tussen naties niet tot stand komt, als geen aandacht wordt besteed aan milieukwesties en sociale structuren.

De inspirerende kracht van het Earth Charter hangt samen met het besef van een historische uitdaging; in de Preambule staat: "De grondvesten van mondiale geborgenheid worden bedreigd" (Preambule, derde alinea). Maar er staat ook: "Deze tendensen zijn gevaarlijk – maar niet onoverkoombaar" (derde alinea). Om te vervolgen met: "De keuze is aan ons: een mondiaal partnerschap vormen om zorg te dragen voor de aarde en voor elkaar of het risico lopen op onze eigen vernietiging en op die van de verscheidenheid van het leven."

Met een zelfde voorzichtig optimisme vervolgt het Earth Charter: "Nooit eerder heeft ons gemeenschappelijke lot ons zo duidelijk opgeroepen een nieuw begin te zoeken" (De weg naar voren, eerste alinea). Dit vereist een "verandering van hart en geest" – van visies en waarden (De weg naar voren, tweede alinea). Vervolgens beschrijft het Earth Charter een beweging die zich ontwikkelt tot een wereldwijde, geïntegreerde ethiek. Het benadrukt ons belang in de geschiedenis van de mensheid. Het verschaft ons een stimulerende context aan waarden en gedragspatronen die de mensheid stuwt richting behoud van leven, en dus niet destructie. Het gezamenlijke nadenken over het Earth Charter voor de wereld in politieke bijeenkomsten, religieuze groeperingen, universitaire faculteiten en milieuorganisaties begint een vruchtbare voedingsbodem te vormen voor denken en doen.

Het Earth Charter voor de wereld belichaamt de hoop op een bredere visie en inspirerende waarden voor een grotere gemeenschap op aarde, zoekend naar een gemeenschappelijk terrein voor een duurzame toekomst. De schets van de evolutie-

geschiedenis in de Preambule biedt uitdagende principes over onze verhouding met de ruimte, ons gevoel van thuis zijn op aarde en onze vitaliteit ten opzichte van levensprocessen. Deze principes smeden een band tussen de mensheid en de wereld, daarmee de eisen van gemeenschappelijkheid steunend en de geïnspireerde, enthousiaste visie op het leven herstellend. Binnen de samenhangen die de Preambule zo presenteert, verschijnt in de principes van het Earth Charter een nieuw, wereldwijd systeem van ethische normen. Dit Earth Charter ontwikkelt zich tot een krachtig raamwerk om de mens te engageren en deel te laten hebben aan de inspirerende relatie tussen mens en wereld. Voor de mensheid vormt het idee van deze verbanden en het concretiseren ervan, het oproepen van de contouren van de toekomst van het evolutionaire proces zélf. ●

Noten

- 1 Om met David Abram te spreken.
- 2 *The doctrine of the mean*, Confucius.